

KOLIZIONO REGULISANJE NASLEĐIVANJA U PRAVNIM SISTEMIMA NEKIH EVROPSKIH ZEMALJA

I U v o d

Nasleđivanje sa elementom inostranosti predstavlja oblast Međunarodnog privatnog prava koja je zbog svog praktičnog značaja našla odgovarajuće mesto i u pravnim izvorima evropskih država.

Uporednopravno proučavanje ove materije pokazuje da postoji velika raznolikost materijalnih normi u pozitivnim pravima evropskih zemalja. To je i razumljivo kada se zna da je nasledno pravo, više od ostalih oblasti prava, posledica specifičnosti istorijskog razvoja i uticaja tradicije, iz čega je rezultirala različitost, pa čak i nacionalna pravna isključivost pojedinih instituta ove grane prava.

U Međunarodnom privatnom pravu to dovodi do pojave različitih pravila o sukobu zakona, koja kao sastavni deo pravnog poretka najbolje reflektuju stav svake države u odnosu na pojedina pitanja u ovoj osetljivoj oblasti.

Analiza pravnih izvora ovih zemalja pokazuje da se kolizione norme o nasleđivanju kod pretežnog broja evropskih država nalaze u njihovim Građanskim Zakonicima (Italija, Zapadna Nemačka, SSSR, Francuska, Belgija), i to bilo u uvodnim, bilo u njihovim završnim odredbama. Manji broj država ima posebne zakone o Međunarodnom privatnom pravu u kojima su sadržane i kolizione norme o nasleđivanju.¹⁾ Trećoj grupi država pripadaju one kod kojih se kolizione norme o nasleđivanju nalaze u njihovim Zakonima o nasleđivanju (SFRJ, na primer). Na kraju treba istaći da postoje države koje nemaju zakonskih kolizionih normi u ovoj materiji, tako da postojeća rešenja predstavljaju običajna pravila ili su nastala u praksi njihovih sudova. (Holandija, Mađarska, Rumunija, Bugarska).

Intencija ovog rada nije bila da da odgovor na sva pitanja u materiji nasleđivanja sa stranim elementom, već da kroz pregled i analizu kolizionih rešenja, sadržanih u njihovim zakonima i sudskoj praksi, obuhvati samo najopštija od njih. Kolizione norme bilateralnih ugovora ovom prilikom nisu obuhvaćene.

1) Albanski zakon o uživanju prava stranaca i o primeni stranih zakona, donet je 1964. god. Zakon o Međunarodnom privatnom pravu ČSR od 1965. Zakon o Međunarodnom privatnom pravu Poljske iz 1966. godine

II. SUKOB ZAKONA U MATERIJU ZAKONSKOG NASLEĐIVANJA

Dve se osnovne tendencije zapažaju u ovoj oblasti kada treba odgovoriti na pitanje da li sva naslednopravna pitanja treba da budu regulisana jednom istom kolizionom normom (što znači i jednim istim materijalnim pravom) ili ne.

Odgovarajući na ovo pitanje, evropske države su formirale dve grupe:

1. jednu u kojoj za nasleđivanje u celini važi jedinstvena koliziona norma, i

2. drugu, koja usvaja sistem podeljene zaostavštine, a time i dvojni kolizionu normu, već prema tome da li se radi o nasleđivanju pokretnih ili nepokretnih dobara.

Jedinstvena koliziona norma postoji u pravima gotovo svih socijalističkih zemalja, kao i u pravima Italije, Zapadne Nemačke i Grčke. Kao tačke vezivanja prilikom njenog formulisanja uzimaju se ili *lex nationalis* (u većini država) ili *lex fori* (u SSSR-u, na primer).²⁾

Valja primetiti da usvojena jedinstvena koliziona norma u nekim pravnim sistemima ima karakter dvostranosti (na primer, u italijanskom i zapadnonemačkom pravu), dok je u drugima ona jednostrana (na primer, u SSSR-u, gde *lex domicilii* važi samo ako je ostavilac stranac domiciliran u SSSR-u, dok se na raspravu zaostavštine sovjetskih državljana u inostranstvu isključivo primenjuje sovjetsko pravo kao nadležno).

Kao odlučujuće činjenice kod dvojnih kolizionih normi (usvojene u Francuskoj, Belgiji, Rumuniji) javljaju se *lex rei sitae* za nasleđivanje nepokretnosti, i *lex nationalis* ili *lex domicilii* za nasleđivanje pokretnih dobara.

Pošto smo se u opštim crtama upoznali sa kolizionim rešenjima evropskih država u ovoj materiji narodna naša izlaganja biće posvećena detaljnijem prikazivanju i analizi nacionalnih izvora prava u ovoj materiji. Radi bolje preglednosti odvojeno će biti prikazana koliziona rešenja u socijalističkim i kapitalističkim državama Evrope. Posebno ćemo se osvrnuti na rešenje ovog pitanja u našem pravu.

A. Kolizione norme o nasleđivanju evropskih socijalističkih država

Albanija

Ona spada u red onih retkih evropskih država koje su donele poseban zakon u oblasti Međunarodnog privatnog prava. Albanski Zakon o uživanju prava stranca i o primeni stranih zakona donet je 1964. godine.

Zakonsko nasleđivanje regulisano je odredbom čl. 14 koji glasi: »Pravni odnosi koji proizilaze iz nasleđivanja pokretnih ili nepokretnih stvari, regulišu se nacionalnim zakonom ostavioca u momentu njegove

²⁾ Ova rešenja čine tzv. opšti režim koji dolazi do primene uvek i u odnosu na nasleđivanje državljana onih država sa kojima nije zaključen međunarodni ugovor, koji sadrži drugačiju kolizionu normu o nasleđivanju.

smrti. Odnosi koji proizilaze iz nasleđivanja nepokretnosti koje se nalaze na teritoriji Albanije, određuju se prema albanskom zakonu».

Cehoslovačka

Cehoslovačka je takođe donela Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz čijih se odredaba vidi da pravo ove zemlje usvaja jedinstveni statut za regulisanje nasleđivanja sa stranim elementom. To je normirano čl. 17., koji glasi: »Naslednopravne odnose reguliše pravo države čiji je de cujus bio državljanin u vreme svoje smrti«.

Demokratska Republika Nemačka

DR Nemačka ima zakonske kolizijske norme sadržane u Uvodnom zakonu za Građanski zakonik. Ovaj zakon usvaja jedinstveni statut za regulisanje nasleđivanja sa stranim elementom: »Nasleđivanje državljanina DR Nemačke domiciliranog u inostranstvu biće ocenjivano na osnovu njegovog nacionalnog zakona«.

Budući da je nacionalni princip prihvaćen i u Uvodnom zakonu za Građanski zakonik Zapadne Nemačke (čl. 24 EGBGB), to se može zaključiti da je napred izneto rešenje prava DR Nemačke preuzeto iz Uvodnog zakona za Građanski zakonik Zapadne Nemačke.

Mađarska

Ova zemlja nema zakonske kolizijske norme o nasleđivanju. Postojeća kolizijska pravila stvorila je praksa mađarskih sudova. Prema njoj, mađarsko pravo je to koje se isključivo primenjuje na nasleđivanje pokretne i nepokretne imovine njenih državljanina, bez obzira gde se ona nalazi. Nadležnost mađarskog zakona propisana je i u odnosu na nepokretnosti u svojini stranaca koje se nalaze na mađarskoj teritoriji.

Poljska

Ona takođe ima Zakon o međunarodnom privatnom pravu (donet 1. VII. 1966.). Čl. 34 pomenutog zakona propisuje da je za nasleđivanje nadležno nacionalno pravo umrlog u trenutku njegove smrti. Što se tiče uslova za nasleđivanje na strani lica koja dolaze u obzir da budu pozvani na nasleđe, oni se po ovom zakonu procenjuju po njihovom nacionalnom pravu.

Upoređivanje rešenja pozitivnog prava sa onima sadržanim u bivšem Zakonu o međunarodnom privatnom pravu iz 1926. godine, dolazimo do zaključka da promene državnog i političkog uređenja Poljske nisu uticale na kolizijsko regulisanje materije nasleđivanja sa elementom inostranosti.

Rumunija

Rumunija nema pisanih kolizijskih normi o nasleđivanju, tako da su postojeća pozitivnopravna rešenja izgrađena u praksi njenih sudova. Međutim, dok su kolizijske norme većine socijalističkih država bazirane na principu jedinstvene zaostavštine, dotle rumunsko pravo usvaja sistem podeljene zaostavštine, a time i dvojni kolizijski normu u ovoj materiji.

Otud se za nasleđivanje pokretnih dobara usvaja nadležnost nacionalnog zakona de cujusa, dok se na nasleđivanje nepokretnosti primenjuje zakon mesta njihovog nalaženja (lex rei sitae).³⁾

SSSR

I sovjetsko pravo (čl. 127 Osnova G. Z.) prihvata princip jedinstvene kolizione norme, ali, za razliku od niza socijalističkih država, kao tačku vezivanja uzima poslednji domicil de cujusa.⁴⁾ Međutim, kako pojam »mesto stalnog boravka« u raznim pravnim sistemima može imati različit smisao, to se ovde postavlja problem kvalifikacije, koji se prema dominantnom shvatanju u pravnoj doktrini rešava po lex fori.

U sovjetskom pravu nailazimo na jednu osobenost koju inače ne srećemo u pravima drugih socijalističkih država. Ona potiče od posebnog oblika kolhozne svojine. Kako se po sovjetskom pravu ne smatra nasleđivanjem pravo preživelih članova kolhoza na delu umrlog člana, jer njegov deo automatski ulazi u svojinu kolhoza, to je ovde isključena primena bilo kog stranog prava, osim sovjetskog. Otud se u ovoj materiji uopšte i ne postavlja problem sukoba zakona.

SFRJ

Promene u našem društveno-političkom sistemu, čiji su pravni izraz bili Ustavni amandmani iz 1971. godine, imale su uticaj na ovu oblast u tom smislu što je došlo do ukidanja odredaba Zakona o nasleđivanju osim odredaba čl. 186-190 i odredaba koje se odnose na postupak u nasleđnim stvarima.

Međutim, kako »u nadležnosti Federacije ostaje uređivanje rešavanja sukoba republičkih odn. pokrajinskih zakona sa zakonima drugih Republika odnosno Autonomnih pokrajina, kao i rešavanje sukoba zakona ovih sa zakonima drugih zemalja« (Am. XXX st. 2 t. 14),⁵⁾ to proizilazi da izvršene ustavne promene nisu imale praktično nikakvog uticaja na koliziona regulisanje nasleđivanja.

Prema tome, kolizione norme o nasleđivanju sadržane u čl. 154 — 159 bivšeg Zakona o nasleđivanju, ostale su na pravnoj snazi u smislu čl. 4 Ustavnog zakona o sprovođenju Ustavnih amandmana, jer se radi o Saveznom zakonu čije odredbe nisu u suprotnosti sa Ustavnim amandmanima.

Prema tome, »odredbe Zakona o nasleđivanju naše za nasleđivanje svih državljana SFRJ, bez obzira gde je smrt nastupila i gde se nalazila imovina« (čl. 154. Zakona o nasleđivanju).

3) Čini se da je praksa rumunskih sudova inspirisana odredbom čl. 1. st. 2 bivšeg Građanskog zakonika iz 1864. godine, prema kome se lex rei sitae primenjuje na nepokretna dobra koja se nalaze na domaćoj teritoriji.

4) Čl. 127 Osnova Građanskog Zakonodavstva SSSR-a: Odnos nasleđivanja se određuje po zakonu one zemlje u kojoj je ostavilac imao poslednje mesto stalnog boravka«.

5) I Nacrt Ustava SFRJ preuzima ovu odredbu u potpunosti u svom čl. 253 t. 14.

Dok »za nasleđivanje stranih državljana važe odredbe zakona zemlje čiji je državljanin bio ostavilac u vreme svoje smrti ili odredbe zakona na koji taj zakon upućuje«. (čl. 155 st. 1).

Nasleđivanje apatrida regulisano je čl. 156, koji kaže: »Za nasleđivanje lica bez državljanstva važe odredbe zakona zemlje njihovog poslednjeg državljanstva; ako to lice nije nikada imalo državljanstvo ili je ovo nepoznato, onda zakon njegovog poslednjeg prebivališta, a u nedostatku ovog zakona njegovog poslednjeg boravišta«.

B. Kolizionne norme o zakonskom nasleđivanju evropskih kapitalističkih država

Francuska

Francusko pravo usvaja sistem podeljene zaostavštine: za nasleđivanje nepokretnih dobara lex rei sitae, a za nasleđivanje pokretnosti lex domicilii ostavioca.⁵⁾

Na tom stanovištu su i rešenja Prednacrtu Komisije za reformu Code civil iz 1951. godine (do danas još nije stupio na snagu). Naime, čl. 85 pomenutog Prednacrtu određuje da je »testamentarno i zakonsko nasleđivanje nepokretnosti regulisano zakonom mesta njihovog nalaženja, a u materiji pokretnih dobara zakonom poslednjeg domicila ostavioca«.

Francusko pravo je zadržalo i ustanovu prelevmana (brot du prélevement) koja je stvorena još Zakonom iz 1819. godine. Član 10. noveliranog Prednacrtu Komisije za reformu Code civila predviđa da ukoliko bi francuski sanaslednik bio oštećen prilikom deobe zaostavštine koja se nalazi u inostranstvu, samo zbog toga što je stranac, on ima mogućnost da pre deobe zaostavštine koja se nalazi u Francuskoj, uzme srazmerni deo onoga čega bi bio lišen primenom stranog prava.

Na taj način, pravo prelevmana predstavlja jedan vid odstupanja od primene nadležnog prava u cilju zaštite francuskih naslednika kada konkurišu na nasleđe sa licima drugog državljanstva.

Belgija

Iako Code civil Belgije sadrži nekoliko odredaba o nasleđivanju sa stranim elementom,⁶⁾ ipak se za Međunarodno privatno pravo ove zemlje ne bi moglo reći da ima zakonske kolizionne norme o nasleđivanju. To zato što odredba čl. 3 st. 2 belgijskog Code civila (ona isto glasi kao i odredba čl. 3 st. 2 francuskog Code civila), nije ništa drugo nego odredba javnog prava kojom se reguliše pravni režim nepokretnih dobara na domaćoj teritoriji. Ona je međutim inspirisala sudove da prošire njenu primenu i

5) Ovo koliziono pravilo izgradila je sudska praksa oslanjajući se na čl. 3 st 2 C. civila (»Nepokretnosti, makar one bile i u svojinu stranaca, regulisane su francuskim zakonom«).

6) Pored čl. 3 Code civil-a, tu su još i odredbe čl. 726 (on normira da stranci imaju pravo da raspoložu svojom imovinom i da se primaju nasleđa na isti način kao i belgiski državljanji na teritoriji kraljevstva) i čl. 999, koji govori o formi testamentarnih raspolaganja.

u domenu nasleđivanja sa stranim elementom, tako da se ovde radi ustvari o kolizionom pravilu sudske prakse, a ne o zakonskoj kolizionoj normi.

S obzirom da ni u pogledu nasleđivanja pokretnih dobara nema uputstva u Code civil-u, to je ono, shodno pravilu mobilia sequuntur personam, podvrgnuto zakonu domicila umrlog.

Čini nam se da je upravo na ovom primeru najuočljiviji uticaj tradicije na regulisanje nasleđivanja sa elementom inostranosti.

Holandija

Holandija je zemlja koja nema zakonskih kolizionih normi o nasleđivanju. Otud je gotovo čitava materija nasleđivanja u Međunarodnom privatnom pravu regulisana kolizionim pravilima izgrađenim od strane sudske prakse.⁷⁾

Izuzetak predstavlja odredba čl. 7 holandskog Građanskog zakona (Nederlands Burdlijk Wetboek) koja se tiče svih odnosa čiji su predmet nepokretnosti. Ona je inspirisala raniju sudsku praksu Holandije (zaključno sa odlukom od 5. IV 1907.) da nasleđivanje nepokretnih dobara podvrgne zakonu mesta njihovog nalaženja.⁸⁾ Međutim, docnije sudska praksa napustila je ovo shvatanje, tako da je kao opšti zakon za nasleđivanje proglasila nacionalni zakon ostavioca.⁹⁾

Italija

U Međunarodnom privatnom pravu Italije nasleđivanje stranca regulisano je zakonom države čiji je on državljanin bio u momentu smrti (čl. 23 Codice civile).

Italija, dakle, usvaja nacionalni kriterijum kod nasleđivanja sa stranim elementom. No, može se desiti da on i ne dođe do primene: »Ako jedno lice nema državljanstvo, primenjuje se zakon mesta gde ono boravi u svim slučajevima u kojima bi se prema prethodnom propisima imao primeniti nacionalni zakon« (čl. 29 Codice civile).

Drugi slučaj je kada de cijus ima dva ili više državljanstva. Ovo pitanje nije regulisano zakonom, već je na njega odgovor dala pravna doktrina. Tako se u slučaju da de cijus ima dva ili više državljanstva, od kojih je jedno italijansko, proglašava nadležnost italijanskog materijalnog prava. Ukoliko, pak, ima dva ili više državljanstva od kojih nijedno

7). Iako je sudska praksa ove zemlje utvrdila malo čvrstih kolizionih pravila u ovoj materiji, ipak nam se čini da se javlja kao izvor prava u oblasti nasleđivanja sa stranim elementom, te da se stoga teško može prihvatiti stav da je nasledno pravo u Međ. privatnom pravu Holandije sadržano u nepisanim pravnim izvorima.

8). Isto rešenje propisuje i čl. 13. Jedinštenog zakona o međ. privatnom pravu zemalja Beneluxa. Međutim, ono će biti zamenjeno zakonom poslednjeg domicila umrlog kada se radi o nasleđivanju apatrida (čl. 15 pomenutog zakona).

9). Saznajemo da je Holandija pre izvesnog vremena donela nov Građ. zakonik, no kako nam on nije bio dostupan, ograničili smo se na prikazivanje stanja koje je postojalo do njegovog donošenja.

nije italijansko, preovladava shvatanje da u tom slučaju treba primeniti pravo one zemlje koje po svojim pravnim pravilima najviše odgovara italijanskom pravu.

Treba istaći i to da se sposobnost za nasleđivanje jednog lica, prema shvatanju pravne nauke, ceni po nacionalnom zakonu de cujusa, a ne prema nacionalnom zakonu onoga koji je pozvan na nasleđe. To je u opreci sa pravilom Međunarodnog privatnog prava Italije, sadržanom u čl. 7 Uvodnih odredaba Codice civile, u kome se kaže da su »staus i sposobnost lica regulisani zakonom države kojoj ona pripadaju«.

Najzad, valja reći da se čl. 30 Codice civile-a propisuje da »kad se prema prethodnim članovima ima primeniti strani zakon, primenjuju se odredbe samo tog zakona ne vodeći računa o njegovom upućivanju na drugi zakon«.

Zapadna Nemačka

Kolizione norme u materiji nasleđivanja nalaze se u Uvodnom zakonu za Nemački Građanski Zakonik (BGB) od 1896. (čl. 24-31).

Pomenuti članovi isključivo regulišu slučajeve kada se ima primeniti nemačko pravo. Tako čl. 24 st. 1 propisuje da se »nemački zakon primenjuje na nasleđivanje nemačkih državljana, čak i kada su zasnovali domicil u inostranstvu«. Iz toga sledi da je nemačko pravo usvojilo kao nadležan za nasleđivanje lex nationalis ostavioca u momentu njegove smrti. Kolizona norma je opšta, što znači da se odnosi i na nasleđivanje stranih državljana domiciliranih u Zapadnoj Nemačkoj. (čl. 25)

»Ako se prema zakonima strane zemlje, čiji su zakoni proglašeni za nadležne, pokaže da ima mesta primeni nemačkih zakona, onda će se oni i primeniti« (čl. 27 EGBGB). Zapaža se da je u Međunarodnom privatnom pravu Zapadne Nemačke, i u materiji nasleđivanja posebno, prihvaćena ustanova uzvraćanja. Pomenuti član, međutim, ne reguliše slučaj upućivanja na pravo neke treće zemlje, što je inače priznato u teoriji i u praksi nemačkih sudova.

Prema čl. 28 EGBGB-a, nacionalni zakon ostavioca koga je imao na dan smrti »ne primenjuje se na dobra koja se nalaze u nekoj drugoj zemlji i koja su po pravu te zemlje podvrgnuta posebnim odredbama«. Očigledno se ovde radi o odstupanju koje diktira ordre public zemlje u pitanju.

Nasleđivanje apatrida regulisano je čl. 29 EGBGB-a: »Ukoliko treba primeniti nacionalni zakon, pravni odnosi lica bez državljanstva uređuju se po zakonima gde ovo lice ima ili je u datom trenutku imalo svoje uobičajeno prebivalište, ili ako ovo ne postoji, gde ono boravi«.

III. SUKOB ZAKONA U MATERIJU TESTAMENTARNOG NASLEĐIVANJA

Odvojeno posmatranje testamentarnog nasleđivanja sa stranim elementom učinjeno je radi lakšeg uočavanja izvesnih specifičnosti koje odlikuju testamentarno nasleđivanje kao oblik voljnog raspolaganja mortis causa. Inače, osnovni principi kolizionih normi jednako se primenjuju

i na testamentarno nasleđivanje. Zbog toga nećemo ponavljati ono što je napred rečeno o zakonskom nasleđivanju, već bismo odmah prešli na prikazivanje pozitivnopravnih rešenja u ovoj materiji u pravima evropskih država.

A. Socijalističke države

Albanija

Testamentarno nasleđivanje regulisano je odredbom čl. 15 Zakona o uživanju građanskih prava stranaca i o primeni stranih zakona. Ovaj član kaže da se sposobnost za pravljenje testamenta, kao i pravne posledice nedostatka izjavljene volje, regulišu nacionalnim zakonom testatora. Ovim se zakonom određuju i vrste testamenta.

Što se tiče forme testamenta ili njegovog opoziva, dovoljno je da se poštuje zakon mesta njegovog sastavljanja (pravilo locus regit actum) ili albanski zakon. Međutim, ako se testamentarno raspolaganje tiče nepokretnosti koje se nalaze u Albaniji, sposobnost za pravljenje testamenta ili njegov opoziv, kao i forma istog, određuju se po domaćem pravu. (čl. 15 st. 2)

Cehoslovačka

Testamentarno nasleđivanje je regulisano čl. 18 Zakona o međunarodnom privatnom pravu CSR. On glasi: »Sposobnost pravljenja ili opoziva testamenta, kao i posledice mana izjavljene volje, reguliše pravo države čiji je de cujus bio državljanin u vreme izjave volje«. Isto se pravo primenjuje i za određivanje drugih vrsta odredbi koje su dopustive za slučaj smrti.

Pitanje forme testamentarnog raspolaganja reguliše stav 2 ovog člana, propisujući da »formu testamenta reguliše nacionalni zakon de cijusa u vreme kada je sačinio testamenat«. Dovoljno će, međutim biti da je ona saglasna pravu države na čijoj je teritoriji on bio sastavljen. Isto važi i za formu opoziva testamenta.

Mađarska

Budući da Mađarska nema kolizione norme o nasleđivanju, to se prema praksi mađarskih sudova formalna valjanost testamenta ceni ili po nacionalnom pravu ostavioca ili po lex fori, ili po lex loci contractus (čini se da je pravilnije lex loci actus).

DR Nemačka

Sudska praksa ove zemlje stoji na stanovištu da se valjanost testamentarnih raspolaganja i njegovog opoziva ceni po nacionalnom zakonu testatora u momentu vršenja testamentarnog raspolaganja, odn. opozivanja istog.

Ova se odredba ima primeniti i onda kada je stranac, koji je izjavio poslednju volju ili je se odrekao, nakon toga stekao državljanstvo DR Nemačke.

Poljska

»Valjanost testamenta i drugih pravnih akata vezanih za smrt prosuđuje se prema nacionalnom pravu umrlog u trenutku kada su ti akti bili sačinjeni. Međutim, dovoljno je da je poštovana forma određena pravom države u kojoj je akt sačinjen.«¹⁰⁾

SSSR

Član 127 Osnova Građanskog Zakonodavstva SSSR normira da se: »Nasleđivanje određuje po zakonu zemlje gde je testator imao poslednje mesto stanovanja.« Stav 2. istog člana propisuje da se »sposobnost lica za pravljenje i opoziv testamenta, kao i forma istih, cene po zakonu zemlje u kojoj je testator imao mesto stalnog boravka u trenutku sastavljanja testamenta. No testament ili njegov opoziv neće se smatrati nevažećim usled nepoštovanja forme ako ona odgovara zahtevima mesta sastavljanja testamenta ili sovjetskog zakona«.

U pogledu nasleđivanja zgrada na teritoriji SSSR-a dolazi do isključive primene sovjetskog prava. Po ovom pravu se cene sposobnost lica za sastavljanje i opoziv testamenta, kao i njegova forma.

SFRJ

Kako je koliziono regulisanje nasleđivanja ostalo u nadležnosti saveznog zakonodavstva, to ustavne promene nisu imale uticaja na kolizione norme o testamentarnom nasleđivanju. Otud se ima uzeti da su odredbe Zakona o nasleđivanju u materiji testamentarnog nasleđivanja i dalje na pravnoj snazi.

Prema tome: »testament državljanina SFRJ u inostranstvu punovažan je u pogledu forme ukoliko je sačinjen po propisima tamošnjeg zakona« (čl. 157 st. 1).

Forma testamentarnih raspolaganja stranih državljanina regulisana je u stavu 2 istog člana koji glasi: »Testament stranog državljanina je punovažan ako je sastavljen u obliku propisanom u nacionalnom zakonu ostavioca, ili u obliku propisanom po zakonu mesta sastavljanja ili u obliku propisanom u ovom zakonu.«

Član 158 se tiče materijalnih uslova punovažnosti testamenta. Prema njemu »uslovi za punovažnost testamenta stranog državljanina procenjuju se po zakonu zemlje čiji je on državljanin bio ili po zakonu na koji taj zakon upućuje«.¹¹⁾

10). Čl. 35 Zakona o međunarodnom privatnom pravu Poljske.

11). Na osnovu toga zaključujemo da naše pravo u materiji nasleđivanja sa stranim elementom prihvata ustavu *renvoi*.

B. Evropske kapitalističke države

Belgija

Code civil Belgije nema kolizionih normi koje se neposredno tiču testamentarnog nasleđivanja, iako se odredba čl. 726 može, i to posredno, primeniti i na ovu vrstu nasleđivanja.¹²⁾

Stoga je koliziono pravilo po kome Belgijanac u inostranstvu može testirati bilo u formi koju predviđa njegov nacionalni zakon (čl. 970 Code civila), bilo u formi koju predviđa zakon mesta sastavljanja testamenta, ustvari rezultat sudske prakse.

Međutim, doktrine je još više proširila ovaj princip, tako da belgijski državljanin može da sačini testament i u privatnoj formi koju predviđa lokalni zakon.

U pogledu testametarne sposobnosti, opšte je prihvaćeno pravilo da se ona ceni po nacionalnom zakonu ostavioca u momentu pravljenja testamenta. Šta ukoliko je testator promenio državljanstvo pošto je sačinio testament? Da li voditi računa o bivšem ili o sadašnjem zakonu testatora?

O ovome u pozitivnom pravu Belgije nema rešenja, ali zato u njevoj pravnoj nauci prevladava stav po kome je dovoljno da testamentarno raspolaganje bude učinjeno u formi bilo kojeg od ova dva zakona.

Francuska

Kolizionne norme koje se tiču testamentarnog nasleđivanja sadržane su u čl. 3, 999 i 1000.

Iz čl. 3 st. 3 Code civila proizilazi da i testator i licu u čiju korist se vrši testamentarno raspolaganje moraju biti sposobni, svako sa aspekta svog nacionalnog zakona.

Čl. 999 se odnosi na formu testamenta francuskih državljanina i glasi: »Francuz koji se nalazi u stranoj zemlji, moći će da vrši testamentarna raspolaganja privatnim aktima, kao što je predviđeno čl. 970., ili autentičnim aktima u formi koja se upotrebljava u mestu gde je taj akt nastao«.

Ova se norma ima primeniti i na testamentarna raspolaganja stranaca. Stoga bi se moglo zaključiti da promena državljanstva testatora praktično ostaje bez uticaja na punovažnost testamenta u pogledu njegove forme.

Treba naglasiti da je pitanje forme testamenta stranaca u Francuskoj bilo sporno sve do jedne odluke iz 1909. godine, kada je proklamovan fakultativnom karakter pravila locus regit actum.

Testamenti sačinjeni u stranoj zemlji neće moći biti izvršeni na dobrima koja se nalaze u Francuskoj ukoliko nisu bili registrovani kod javne vlasti države u kojoj je testator imao domicil. U slučaju da testament sadrži raspolaganje nepokretnostima, on, mora biti registrovan kod javne vlasti države mesta nalaženja tih nepokretnosti.

12) Čl. 726 Code civila Belgije: »Stranci imaju pravo da nasleđuju, da raspolazu svojom imovinom kao i da se primaju nasleđa, na isti način kao i Belgijanci na čitavoj teritoriji kraljevstva«.

Holandija

Cinjenica da pravo Holandije nema zakonskih kolizionih normi o nasleđivanju, nije bila prepreka za sudsku praksu ove zemlje da na testamentarno nasleđivanje sa stranim elementom primeni neke odredbe Građanskog zakonika.

Tako se na primer, testamentarna sposobnost holandskih državljana, shodno čl. 6 Građanskog zakonika, ceni prema holandskom pravu. Šta više, sudska praksa je ovo pravilo proširila i kada je reč o testamentarnoj sposobnosti stranaca. Inače, ovaj član predstavlja doslovno prevođenje čl. 3 st. 3 francuskog Code civila.

U pogledu unutrašnje valjanosti i dejstva testamenata, sudska praksa je usvojila pravilo da su ova pitanja podčinjena zakonu nadležnom za nasleđivnje, a to je kao što smo videli nacionalni zakon ostavioca.

Ni u pogledu forme testamenta pozitivno pravo ove zemlje ne sa drži nikakvu kolizionu normu. Međutim, prema praksi Kasacionog suda, testament je punovažan ako zadovolji uslove forme koji se traže u zemlji u kojoj je sačinjen.¹³⁾

Italija

Član 17 Uvodnih odredaba italijanskog Građanskog Zakonika normira da su »status i sposobnost jednog lica određeni zakonom zemlje kojoj to lice pripada«. Odredba ovog člana se primenjuje i kada se radi o testamentarnoj sposobnosti, koja se u italijanskom pravu tretira kao jedan vid pravne sposobnosti (capacita giuridica), a ne kao poslovna sposobnost (capacita di agire).

Forma testamenta regulisana je čl. 26 st. 1 Uvodnih odredbi Codice civile-a. On kaže da je »forma akata kojima je izražena poslednja volja, regulisana zakonom mesta gde je akt preduzet, ili zakonom koji reguliše sadržinu akta, ili pak, nacionalnim zakonom testatora...

Iz čl. 30. Uvodnih odredaba proizilazi da italijansko pravo ne prihvata ustanovu **renvoi**, jer »kada se mora primeniti strani zakon, primeniti strani zakon, primenjuju se odredbe tog zakona, bez obzira na uzvraćanje koje on vrši na drugi zakon« .

Zapadna Nemačka

Testamentarno nasleđivanje reguliše čl. 24 st. 3 EGBGB: »Ako je strani državljanin, koji je učinio ili opozvao naredbu poslednje volje, stekao nemačko državljanstvo, valjanost ove naredbe ceni se po zakonima zemlje kojoj je on pripadao u pomenutu pravljenja testamenta ili njegovog opoziva« .

13) Ovo se rešenje usvaja samo kada se radi o formi testamenta jednog stranca. Upogledu forme testamentarnih raspolaganja Holandana ovo pravilo ne važi, jer je u suprotnosti sa imperativnom odredbom čl. 992 Građanskog zakonika prema kojoj su testamentarna raspolaganja Holandana u inostranstvu podvrgnuta njihovom nacionalnom zakonu.

Iz ove odredbe proizilazi da se u pravu Zapadne Nemačke testamenatarna sposobnost ceni nacionalnom zakonu testatora. Od ovog pravila postoji izuzetak kada je u pitanju raspolaganje nepokretnostima, tada se ona ceni prema zakonu mesta nalaženja stvari.

U pogledu forme testamenta nemačkog državljanina sačinjenog u inostranstvu, BGB ne sadrži nikakvu odredbu. Ipok prihvaćeno je pravilo da se on može opredeliti između forme locus regit actum i forme njegovog nacionalnog zakona. Ovo pravilo važi i za testament koji sačini stranac u Zapadnoj Nemačkoj. Ukoliko bi ovaj nakon toga promenio državljanstvo, čl. 24 st. 2 EGBGB predviđa da se valjanost takvog raspolaganja ili njegovog opozivanja ima ceniti po zakonu zemlje kojoj je testator pripadao u momentu njegovog pravljenja ili opozivanja.

Pravo ove zemlje poznaje još jedan osnov pozivanja na nasleđe. To je ugovor o nasleđivanju, koji se pravi u beležničkoj ili sudskoj formi (isto važi i za njegov opoziv).¹⁴⁾ Mi ih pomnimo, jer je punovažnost ovih ugovora vrlo diskutovana u Međunarodnom privatnom pravu. Budući da ih prava latinskih država odbacuju, to će, kada jedno od njih bude proglašeno za nadležno za regulisanje nasleđivanja sa stranim elementom, nemački sudija biti dužan da se izjasni o njima kao o ništavim aktima.

Problem se javlja naročito onda kada je svaka ugovorna strana podređena različitom naslednom pravu. Ilustrujmo to jednim primerom.

Ako nemački državljanin zaključi jedan takav ugovor sa svojom ćerkom koja ima italijansko državljanstvo, nadležan za nasleđivanje biće nemački zakon. To stoga što italijansko pravo ne poznaje ovu vrstu ugovora kao osnov pozivanja na nasleđe. Međutim, ako su u istom ugovoru otac i ćerka ustanovljeni kao uzajamni naslednici, i nemačko i italijansko pravo će biti nadležni za nasleđivanje. No kako ovo drugo ne poznaje ugovor o nasleđivanju (to ima za posledicu da prema ćerki ne postoji nikakva obaveza), treba uzeti da će nemačko pravo iz razloga reciprociteta odbiti u odnosu na oca obligacionih dejstava.

Teškoće iskrsavaju i onda kada se menja državljanstvo. Tako je ugovor o nasleđivanju, koji je zaključen u Zapadnoj Nemačkoj, ništav ako je italijanski državljanin vršio raspolaganje u Zapadnoj Nemačkoj, i neće postati punovažan, čak ni onda kada on posle toga dobije nemačko državljanstvo. Mada je bila poštovana forma locus regit actum, valjanost jednog ovakvog testamenta nije pitanje forme, već pitanje njegove materijalne sadržine. Shodno tome, valjanost se ovde ima ocenjivati prema italijanskom pravu.

ZAKLJUČAK

Iz analize kolizionih rešenja evropskih država u materiji nasleđivanja sa stranim elementom, proizilazi da većina od njih ima zakonske kolizione nodme o nasleđivanju, dok je manji broj orijetisan na koliziona pravila koja su izgrađena u praksi njihovih sudova. (Holandija, Rumunija, Bugarska, Belgija, itd.)

14) Samo izuzetno, bračni drugovi ga mogu opozvati olografskim testamentom

Zapaža se da jedan broj zemalja u svojim kolizionim normama o nasleđivanju odvojeno tretira zakonsko od testamentarnog nasleđivanja. Takav je slučaj, na primer, sa Italijom, Zapadnom Nemačkom, Čehoslovačkom, Poljskom i našom zemljom. Pri tome valja primetiti da varira broj kolizionih normi o nasleđivanju (ČSR i Poljska imaju, na primer, po jednu kolizionu normu, naše pravo tri, a pravo SR Nemačke čak pet kolizionih normi).¹⁵⁾

Mali broj nacionalnih prava ima samo jednu kolizionu normu u kojoj reguliše u isto vreme i zakonsko i testamentarno nasleđivanje (SSSR, na primer).¹⁶⁾

Analiza pravila o sukobu zakona pokazuje da neke države Evrope odvojeno regulišu pitanje forme testamenta od pitanja testamentarne sposobnosti (SFRJ, Italija, Francuka),¹⁷⁾ dok se kod drugih odredbe o ovojme nalaze u istim kolizionim normama (Albanija, ČSR).

Treba reći da je kod jednog broja država pitanje testamentarne sposobnosti i forme testamenta uslovljeno karakterom dobra koja se pojavljuju kao predmet zaostavštine.¹⁸⁾

Karakteristično je da je velik broj prava evropskih zemalja u svojim kolizionim normama koje se odnose na formu testamenta, dao takva rešenja koja pružaju široke mogućnosti testatoru u pogledu izbora forme testamenta. Međutim, ono što je za sve njih zajedničko (izuzev holandskog prava), to je da je forma *locus regit actum* fakultativnog karaktera.

Najveći broj država usvaja jedinstvenu kolizionu normu kod nasleđivanja (Italija, Zapadna Nemačka, SFRJ, Poljska, ČSR, DR. Nemačka), uzimajući kao tačku vezivanja *lex nationalis* ostavioca ili *lex domicilii* (pravo SSSR-a). Usvojena jedinstvena kolizionna norma u nekim pravima ima karakter dvostranosti (na primer, u pravu Italije, Zapadne Nemačke, SFRJ), dok je u drugim ona jedinstvena.¹⁹⁾

Kao tačke vezivanja kod dvojnih kolizionih normi (usvojene u francuskom, belgijskom i rumunskom pravu), javljaju se: *lex rei sitae* (za nasleđivanje nepokretnosti) i *lex nationalis* ili *lex domicilii* (za nasleđivanje pokretnih dobara).

15) Čl. 34 Zakona o MPP Poljske; čl. 17 Zakona o MPP ČSR; 154, 155 i 156 bivšeg Zakona o nasleđivanju SFRJ; 24, 25, 27, 28 i 29. EGBGB-a.

16) Čl. 127 Osnova Građanskog Zakonodavstva SSSR; »Odnos nasleđivanja se određuje po zakonu one zemlje u kojoj je ostavilac imao poslednje mesto stalnog boravka«.

17) Čl. 154 i 157 bivšeg Zakona o nasleđivanju SFRJ; čl. 17 i čl. 26 st. 1 *Codice civile*; čl. 3 st. 3 i 999 *Code civila*.

18) Čl. 127 osnova G. Z. SSSR-a čl. 24 EGBGB i čl. 15 st. 2 albanskog Zakona o uživanju građanskih prava stranaca i o primeni stranih zakona.

19) Takav je slučaj sa pravom SSSR-a. Ukoliko se kao ostavilac pojavljuje stranac koji je stalno nastanjen na teritoriji SSSR-a, njegova zaostavština se u celini raspravlja prema materijalnom pravu SSSR-a (naravno ukoliko između njegove države i Sovjetskog Saveza ne postoji međunarodni ugovor koji ustanovljava drugojačiju kolizionu normu). Naprotiv, kada se radi o nasleđivanju sovjetskih državljana, celokupna njihova zaostavština se raspravlja po sovjetskom pravu, bez obzira gde su bili domicilirani u momentu smrti.

Na kraju, treba istaći i to, da je opredeljenje svake države za jedan od ova dva sistema rukovođeno pre svega njihovom težnjom da obezbede isključivu primenu svog materijalnog prava na nasleđivanje svojih državljana, čija se imovina, u celini ili delimično, nalazi u inostranstvu. Razloge za ovo optiranje treba videti i u drugim činjenicama, od kojih je svakako odlučujuć stepen emigracije iz svake zemlje ponaosob.

La réglementation de collision de l'héritage dans les systèmes juridiques de certains Etats européens

R é s u m é

En soulignant que l'article représente une étude de droit comparé des normes de collision, contenues dans les lois et qui se sont formées dans la jurisprudence, l'auteur nous fait connaître d'abord dans les traits généraux et ensuite en particulier les solutions de collision en matière de l'héritage avec l'élément étranger dans le droit des Etats européens.

A ce sujet sont examinées séparément les normes de collision des systèmes juridiques capitalistes des solutions de collision des Etats socialistes, quoiqu'en les comparant, dans certains cas on peut constater leur identité.

Considérés globalement, tous les droits dont il est question, adoptent soit le système de la norme de collision unique (la République fédérale allemande, l'Italie, la Hollande, la République démocratique allemande, la République socialiste fédérative de Yougoslavie, la Pologne, etc.) soit le système de la norme de collision double (France, Belgique, Roumanie), auquel cas dans le premier groupe d'Etats on prend comme point de liaison *lex nationalis* ou *lex domicilii* du de cuius (comme c'est le cas du droit de l'U.R.S.S., mais seulement en ce qui concerne l'héritage des étrangers). Dans les systèmes juridiques qui ont adopté le principe de la succession divisée (et de ce fait la norme de collision double) l'héritage des biens immobiliers est soumis à la règle *lex rei sitae*, tandis que l'héritage des biens meubles est réglé d'après la loi nationale du de cuius c'est-à-dire de l'Etat dans lequel il avait son dernier domicile. La première solution est adoptée dans le droit de la Roumanie, tandis que la deuxième dans le droit français et belge.

L'auteur a terminé son article par la constatation, que la détermination de chaque Etat particulier pour l'une ou l'autre de ces deux solutions, est conditionnée non seulement par l'influence de la tradition dans le domaine du droit des successions, mais aussi par les facteurs de nature sociale, dont le facteur décisif est incontestablement le degré d'émigration de chaque Etat séparément.

PRIKAZI I BELEŠKE

